

Ligestillet støtte

EN VEJ TIL RECOVERY

BETYDNINGEN AF RECOVERY- SKOLERNE

For kursusedtagerne

For underviserne

For organisationerne

Et samarbejde mellem:

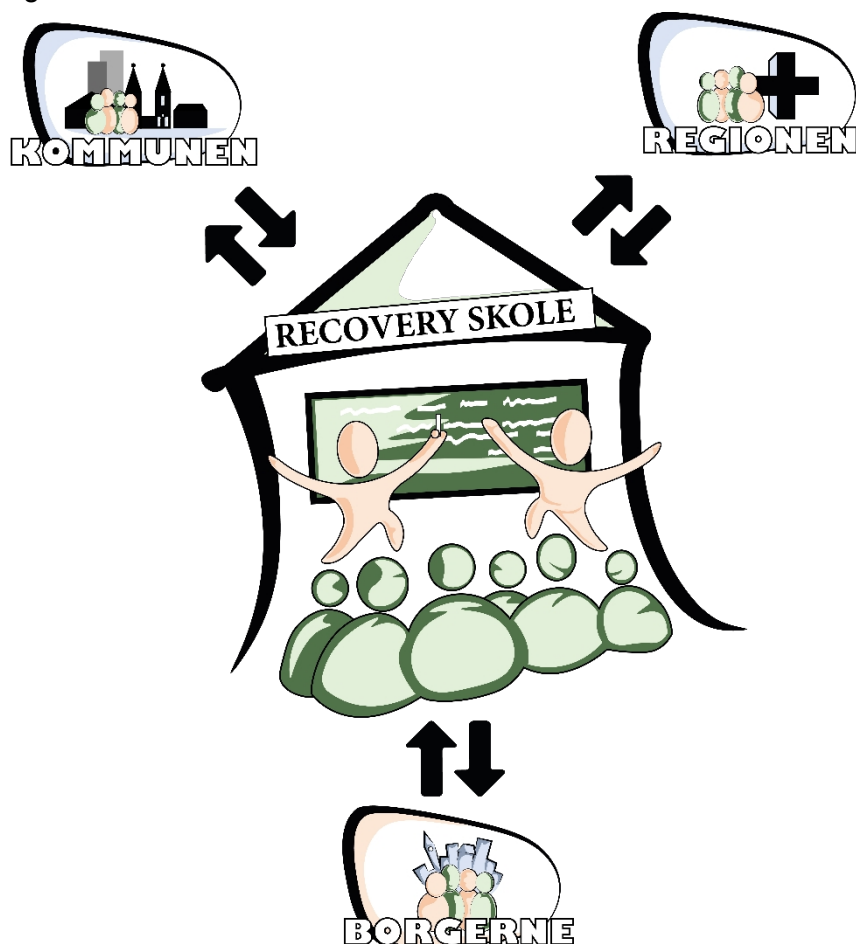
1. Om denne rapport

Denne rapport belyser, hvilken betydning recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte (for nærmere beskrivelse af skolerne, se afsnit 2) har ud fra et forandringsteoretisk perspektiv. Med dette menes, hvilke forandringsprocesser forskellige aktører i berøring med recovery-skolerne gennemgår. Baggrunden for forandringsteorien er den foreliggende internationale litteratur om, hvilke transformative processer recovery-skoler igangsætter – dels på individniveau, dels på organisationsniveau. Rapporten bygger primært på Perkins et al. (2012) litteratur om recovery colleges (se afsnit 2). Rapporten vil redegøre for, om resultaterne fra recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte peger i samme retning som, hvad den internationale litteratur siger om betydningen af recovery-skoler. Ved at trække på den internationale litteratur på området, styrker det projektets resultaters troværdighed, hvis de peger i samme retning som litteraturen. Projektets resultater bidrager ligeledes til den viden, der er på området om recovery skoler.

De omtalte resultater fra recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte bygger overordnet på datakilderne (for uddybning om data og metode, se afsnit 4):

- ❖ Socialstyrelsens kursusevalueringer foretaget af deltagerne efter hvert kursus (N=691)
- ❖ Projektets egen evaluering blandt underviserne i efteråret 2017 (N=30)

Figur 1 illustrerer de aktører, som betydningen af recovery-skolerne vil belyses for i rapporten, hhv. kursisterne (grøn), underviserne (orange) og organisationerne (kommune og region). Boblerne omkring recovery-skolen fortæller om det gensidige påvirkningsforhold mellem recovery-skolen og aktørerne omkring.

Figur 1. Centrale aktører i recovery-skolerne.

Nedenfor fremføres nogle af rapportens centrale konklusioner. Rapporten vil i de følgende afsnit præsentere recovery-begrebet og recovery-skolerne samt skitsere forandringsteorien, hvorefter litteraturen om forandningsprocesserne hos kursisterne, underviserne og organisationerne

CENTRALE KONKLUSIONER: BETYDNINGEN AF RECOVERY-SKOLERNE

Resultaterne fra recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte peger overordnet i samme retning som litteraturen på området (se afsnit 3.1-3.3 for komplet gennemgang).

~~~

Kursisterne, der kommer på recovery-skolernes kurser opnår større viden om recovery ved større forståelse for kursernes temaer. På kurserne oplever kursisterne forskellige erfaringer og perspektiver komme i spil fra de andre kursister og underviserne. For de fleste af kursisterne styrkes recovery-orientering ved efter kurserne at have fået styrket tro på, at det er muligt at komme sig.

Kursisterne oplever også, at kurserne giver dem nye indsigter i livet – 84 % af borgerne med psykisk sårbarhed, 87% af de pårørende og 69% af medarbejderne oplever dette på kurserne. 77% af medarbejderne oplever også at få brugbare indsigter til deres arbejdsliv.

På tværs af deltagerne er læringsudbyttet for kurset dog størst, hvis de oplever, at de deltager på kurset efter eget ønske. Det har stor betydning for, hvor stor forståelse kursisterne oplever at få for kursets tema, og hvor meget de oplever at få nye indsigter, de kan bruge i livet.

For borgerne med psykiske sårbarhed oplever 74% at føle sig mere håbefulde for fremtiden.

~~~

Underviserne på recovery-skolernes kurser oplever, at undervisningsamarbejdet udfoldes i co-produktion, og at de bliver mødt af hinanden med ligeværdighed og respekt. Både peer- og fagprofessionelle undervisere oplever at få indsigt i andre perspektiver end deres eget, og de oplever at bruge deres kompetencer godt – for peer-underviserne oplever alle det, mens 88% af de fagprofessionelle oplever det. De oplever også, at deres kurser skaber værdi for kursisterne. 92% af peer-underviserne udtrykker større håb for fremtiden, samt at de oplever, at det er muligt at realisere forskellige målsætninger – faglige, sociale såvel som personlige.

~~~

De mange medarbejdere, der har interageret med recovery-skolerne som kursist og/eller underviser, tager deres viden og nye perspektiver med tilbage til deres arbejdspladser i kommune eller region. Derigennem spredes den organisatoriske recovery-orientering. En stor del af de fagprofessionelle undervisere oplever også til en vis grad, at recovery-orienteringen udbredes i deres organisation. Recovery-skolernes indflydelse på organisationerne varierer dog og er

gennemgås. Resultaterne fra Projekt Ligestillet Støtte præsenteres med fokus på, om de peger i samme retning som litteraturen. Rapporten afrundes med nogle metodiske kommentarer.

2. Recovery og recovery-skoler

Inden for psykiatrien er begrebet "recovery" en tro på, at borgere, der er nuværende eller tidligere brugere i psykiatrien, kan opbygge et tilfredsstillende og meningsfuldt liv – at de kan komme sig. Frem for at fokusere på sygdommen, fokuseres på den enkelte persons ressourcer, som borgeren kan anvende til at forfølge mål og finde en ny mening i livet efter sygdommen (Anthony, 1993; Perkins et al., 2012).

Recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte er inspireret af, hvad der i litteraturen kaldes "recovery colleges". Disse colleges er organisatorisk en del af psykiatrien, men er et undervisningstilbud i supplement til øvrige psykiatriske tilbud. I projektet er recovery-skolerne udformet i et samarbejde mellem organisationerne: SIND Pårørenderådgivning (frivillig brugerorganisation), Region Midtjylland (behandlingspsykiatrien) samt Viborg, Randers og Aarhus Kommune (socialpsykiatrien). Recovery colleges er en undervisningstilgang til recovery, hvor der undervises i temaer om recovery og færdigheder, der fremmer recovery. Kursisterne assisteres gennem undervisning i at udforske egne ressourcer til at finde løsninger til et meningsfuldt liv med plads til drømme og håb for fremtiden (Perkins et al., 2012).

I Projekt Ligestillet Støtte findes der recovery-skoler i de tre byer Viborg, Randers og Aarhus. De udbudte kurser varierer i længde – nogle varer typisk 2-3 timer, mens andre foregår over flere kursusdage. Kursusdeltagerne melder sig til de enkelte kurser, og ikke en kursusrække, og deltagerantallet varierer fra kursus til kursus. Kurserne bevæger sig over mange forskellige temaer, eksempelvis introduktion til recovery-begrebet, familierelationer, identitet, energiregnskab mv.

Recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte bygger på følgende centrale principper:

- ❖ Co-produktion mellem forskellige perspektiver i udviklingen og udførelsen af kurser i recovery-skolen. Hvert underviserteam består af mindst to undervisere med forskellig baggrund og erfaringer – fagprofessionelle undervisere med faglige kompetencer og peer-undervisere med erfaringskompetence i psykisk sårbarhed.
- ❖ Skolerne har en fysisk base, der udgør rammen om kursusaktiviteterne, i organisationerne. I projektet er den fysiske base i kommunerne.
- ❖ Recovery-skolerne er skoler, ikke dagtilbud. Kursisterne deltager som studerende på kurserne, ikke som klienter, og de tilmelder sig selv til kurserne.
- ❖ Kurserne er åbne for alle – både for borgere med psykiske sårbarheder, pårørende og medarbejdere i psykiatrien samt alle øvrige personer med interesse for kurserne. Kursisterne har alle mulighed for at byde ind med egne perspektiver i det omfang, de ønsker.

- ❖ Skolerne afspejler *recovery-værdier og principper* i alle aspekter af deres eksistens. Dette indebærer fokus på enkeltpersoners unikke livshistorier, erfaringer og præferencer, selvbestemmelse samt udviklingspotentiale og håb for livet.

3. En forandringsteori om betydning af recovery-skoler

Litteraturen om recovery colleges peger på, at der sker en række forandringsprocesser for både de organisationer og individer, der interagerer med recovery colleges (Perkins et al., 2012).

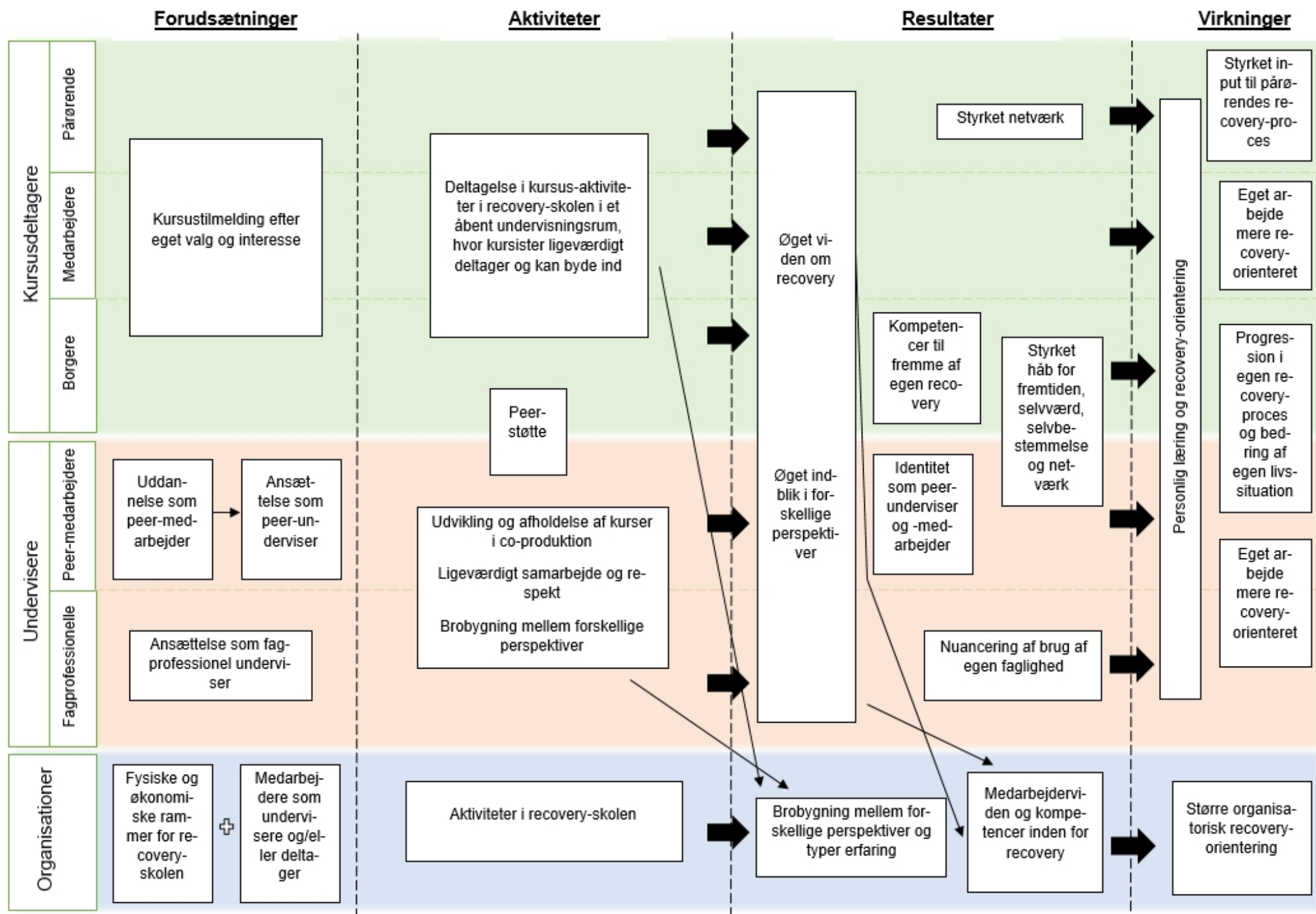
Med udgangspunkt i denne litteratur opstilles en forandringsteori om betydningen af recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte. Forandringsteorien belyser, hvordan forskellige aktører med hver deres *forudsætninger* indgår i *aktiviteter* i recovery-skolerne. Yderligere belyser forandringsteorien, hvordan dette på kort sigt leder til nogle *resultater* hos aktørerne, og hvordan nogle vedvarende *virksomheder* på længere sigt forventes at ske.

Forandringsteorien vil belyse betydningen af recovery-skolerne for følgende grupper og undergrupper af hovedaktører, der omfatter og defineres ved:

Kursusdeltagerne (på recovery-skolernes kurser) med baggrunden:	<i>Borgere med psykisk sårbarhed</i> er borgere, der har levede erfaringer med psykisk sårbarhed, enten som nuværende eller tidligere psykiatribrugere <i>Pårørende</i> til borgere med psykisk sårbarhed, f.eks. familie <i>Medarbejdere</i> med fagprofessionel baggrund i psykisk sårbarhed, f.eks. enten fra behandlingspsykiatrien (region) eller socialpsykiatrien (kommune)
Underviserne (på recovery-skolens kurser) med baggrunden:	<i>Peer-underviser</i> (borgere med levede erfaringer fra at have været i kontakt med regions- og/eller socialpsykiatrien og som gennem peer-uddannelsen har omdannet deres levede erfaringer til en erfaringskompetence) <i>Fagprofessionel underviser</i> (underviser med faglige kompetencer ift. kursustemaet – typisk med ansættelse i kommune eller region, men også fra civilsamfundet, f.eks. den frivillige brugerorganisation SIND pårørenderådgivning)
Organisationerne, der medvirker i og omkring recovery-skolerne – organisatorisk og med medarbejdere (de psykiatriske organisationer, hhv. regionspsykiatrien og den kommunale socialpsykiatri)	

Forandringsteorien, der er opstillet på baggrund af litteraturen om recovery colleges, fremgår af figur 2 nedenfor:

Forandringsteorien er inddelt i tre aktørspor, hhv. kursusdeltagere, undervisere og organisationer, samt fire faser, hhv. aktørernes 'forudsætninger', 'aktiviteter', 'resultater' og 'virkninger'. Samlet belyser dette betydningen af recovery-skolerne for aktørerne. Aktørsporene er adskilt fra hinanden i forskellige farver, og undergrupperne er adskilt ved stiplede linjer. Tværgående bokse indikerer en aktivitet eller lignende, der omfatter flere aktører. De fede pile indikerer, hvordan aktiviteterne leder til resultaterne og ligeså resultaterne til virkningerne for aktørerne. De tynde pile indikerer, hvordan et element hos en aktør har en betydning hos en anden aktør.

I afsnit 3.1-3.3 fremfører rapporten den internationale litteraturs bud på betydningen af recovery-skolerne for de forskellige aktører. Dette holdes op mod Projekt Ligestillet Støttes egne resultater med fokus på, om resultaterne peger i samme retning som litteraturen.

3.1 Betydningen for kursusdeltagere

I kursusevalueringerne har kursusdeltagerne angivet, om de er nuværende eller tidligere psykiatribrugere, pårørende, medarbejdere eller andet. Rapporten omfatter de første fire deltagerbaggrunde og ikke "andet", da litteraturen ikke behandler denne blandede kategori. "Andet"-kategorien omfatter bl.a. studerende og borgere.

3.1.1 Borgere med psykiske sårbarheder

Kategorierne nuværende og tidligere brugere sammenlægges til "borgere med psykiske sårbarheder", da disse kursister ifølge litteraturen oplever samme forandringsprocesser. Kategorien omfatter borgere med levede erfaringer med psykisk sårbarhed. Der kan være forskel i, hvor borgerne er i deres recovery-proces, fordi de har haft forskellig tid til at komme sig afhængigt af, om de er tidligere eller nuværende bruger. På recovery-skolernes kurser er der flere nuværende end tidligere psykiatribrugere blandt kursisterne. Det kan have implikationer for, hvad resultaterne siger om deltagernes recovery.

Borgerne med psykiske sårbarheder kommer på recovery-skolerne ved frit at tilmelde sig de kurser, som de selv finder interessante.

Borgerne deltager dels i kursusaktiviteterne på lige fod med øvrige deltagere. Men ydermere modtager de peer-støtte gennem interaktionen med og læringen fra peer-underviseren og de øvrige deltagere med levede erfaringer med psykisk sårbarhed (Perkins et al., 2012). Peer-støtte betyder, at ligesindede, dvs. andre der også har levede erfaringer med psykisk sårbarhed, kan støtte hinanden i deres recovery-rejser. Især peer-underviseren vil være en rollemodel for disse borgere og indgyde håb om, hvordan man kan leve sit liv med psykisk sårbarhed og komme sig (Repper, 2013).

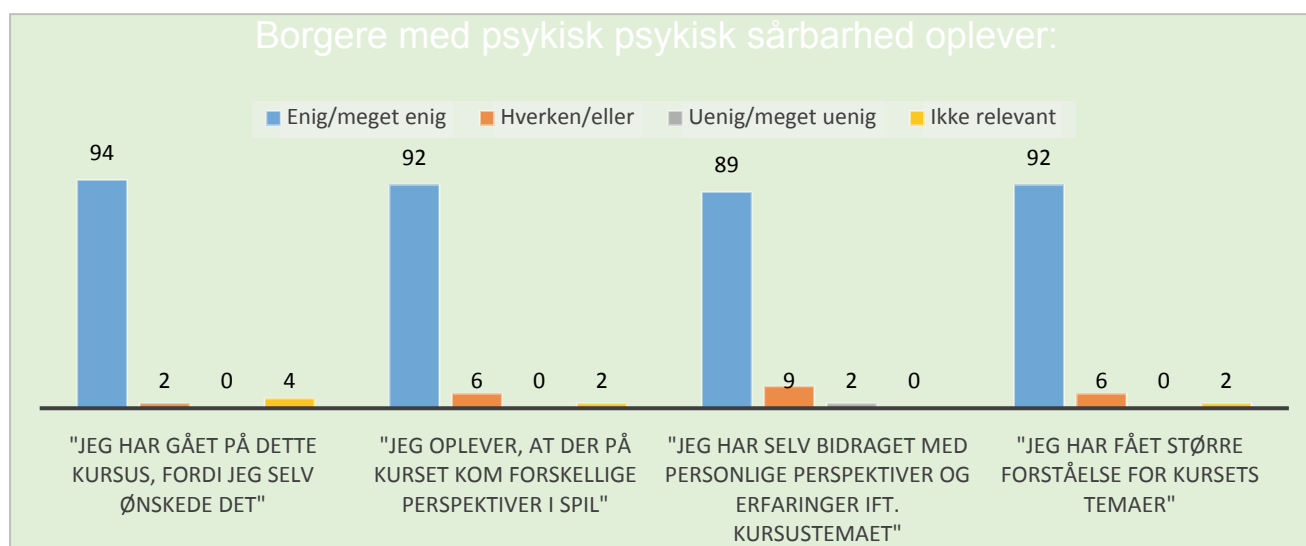
Selve kurset øger borgernes viden om recovery, hvor de lærer at fokusere på deres egne styrker og ressourcer og at tage hånd om egen recovery-proces (Perkins et al., 2012). Denne viden bevirker sammen med peer-støtten, at borgerne får styrket selvværd og et mere positivt syn på fremtiden.

Borgernes følelse af at tage kontrol i eget liv (selvbestemmelse), der også er et element i recovery, fremmes ved at de aktivt vælger kurserne i deres recovery-rejse (Perkins et al., 2012; Repper, 2013).

I recovery-skolerne kan alle byde ind med egne erfaringer. Derved opnår borgerne indblik i perspektiver fra andre borgere med psykiske sårbarheder, pårørende eller fagprofessionelle. Åbenheden og den gensidige læring i grupper medvirker til at styrke borgernes netværk og erstatte den isolation, der ellers kan medføre ved at være psykisk sårbar borger (Perkins et al, 2012).

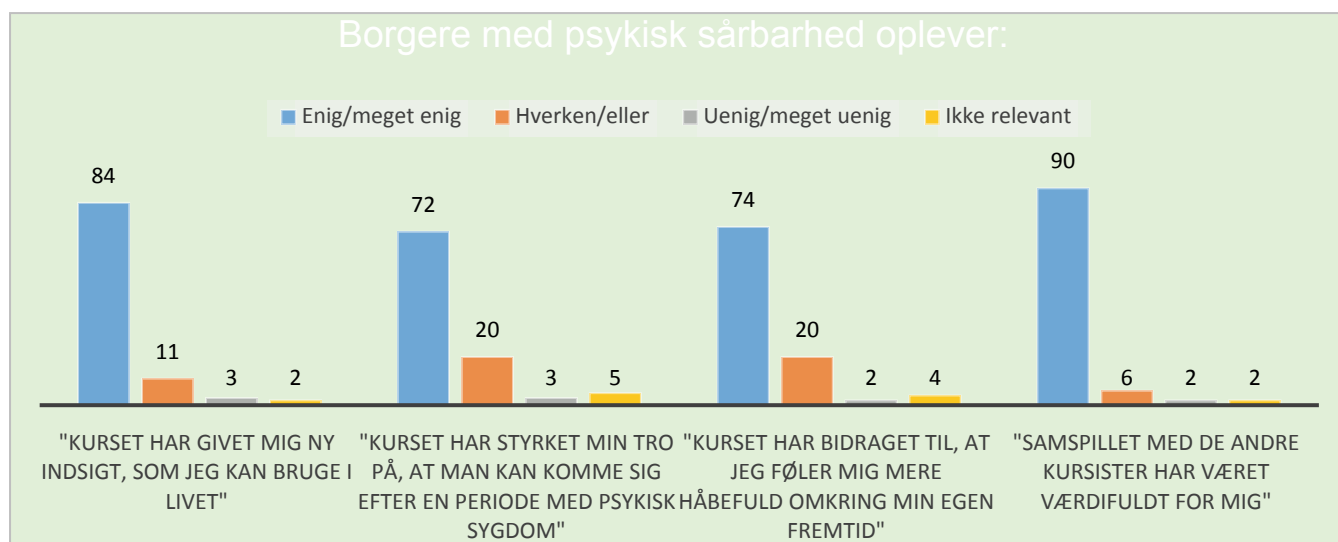
Dette forventes på længere sigt at føre til, at borgerne med psykisk sårbarhed opnår generel personlig læring og bliver mere recovery-orienterede. Det medvirker f.eks. til progression i deres recovery-rejse og forbedring af deres livssituation (ibid.). Den øgede recovery-orientering og læring vil også kunne påvirke andre aspekter af livet – f.eks. arbejdslivet.

Figur 3, 4 og 5 viser belyser, om resultaterne i Projekt Ligestillet Støtte peger i samme retning som litteraturen for borgerne. Tallene bygger på Socialstyrelsens evalueringer (se afsnit 4).

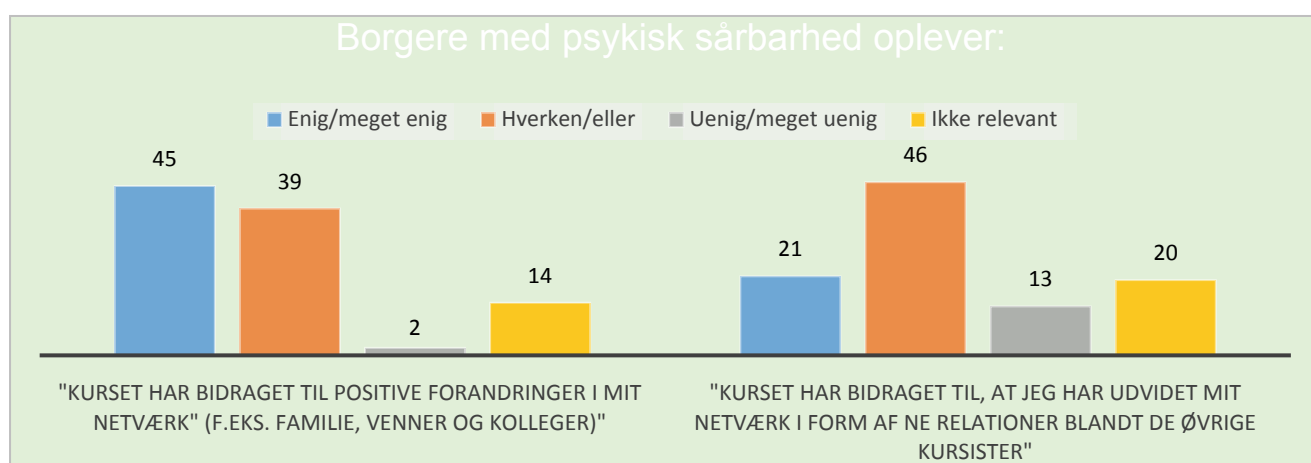
Figur 3. N=254. Tal i procentangivelse. Kilde: Socialstyrelsens evalueringer, se afsnit 4.

I figur 3 ses, at langt størstedelen, 94% af borgerne deltog på kurset af eget ønske – at de selv har valgt det. 89% udtrykker at have bidraget aktivt med egne perspektiver og erfaringer. Den aktive kursUSDeltagelse kan indikere, at borgerne går aktivt ind i deres recovery-rejse i et forsøg på at tage kontrol og blive selvbestemmende. 92% indikerer også, at de får en større forståelse for kursets tema og dermed får større viden om det specifikke recovery-emne. At 92% er enige i, at der kommer forskellige perspektiver i spil antyder, at borgerne får større indblik i forskellige perspektiver, om end dette ikke kan påvises.

Figur 4. N=254. Tal i procentangivelse. Kilde: Socialstyrelsens evalueringer, se afsnit 4.

Evalueringerne viser ikke, om borgerne med psykiske sårbarheder oplever at modtage peer-støtte. Men figur 4 viser, at 90% er enige i, at samspillet med de andre kursister er værdifuldt. Det indikerer, at borgerne oplever, at der foregår noget vigtigt i undervisningsrummet. De 84%, der er enige i at have fået nye, brugbare indsigter for deres liv, tyder på, at borgerne oplever at lære nogle ting på kurset, der kan hjælpe dem i deres recovery. Andre tegn på recovery-fremskridt er, at man tror mere på, at det er muligt at komme sig efter psykisk sygdom, og at man er mere håbefuld omkring fremtiden. En majoritet af borgerne oplever, at kurset har bidraget positivt til disse aspekter, hvilket overordnet tyder på, at borgerne oplever fremgang på forskellige recovery-indikatorer.

Figur 5. N=254. Tal i procentangivelse. Kilde: Socialstyrelsens evalueringer, se afsnit 4.

Ift. om borgerne oplever styrket netværk, oplever 45% at det eksisterende netværk styrkes, mens kun 21% er enige i at have udvidet sit netværk efter kurset (figur 5). Det skal dog ses i lyset af, at kurserne varer kort tid ift. at opbygge nye relationer. Det store omfang, der svarer 'hverken/eller' eller 'ikke relevant' indikerer også, at det måske er svært at reflektere over netværksændringer lige efter kurset.

Hvad angår de varige virkninger viser evalueringerne ikke, om borgerne oplever egentlig progression i egen recovery-proces og bedring af livssituationen, da evalueringerne er indsamlet lige efter kursernes afslutning. Men enigheden i udsagnet om, at man har fået ny indsigt, der kan bruges i ens liv, indikerer, at borgerne opnår personlig læring, som de vil tage med videre i livet. Ydermere udviser en styrket tro på muligheder for at komme sig, at borgerne bliver mere recovery-orienterede.

Citaterne nedenfor er forskellige borgere med psykisk sårbarheds svar på, hvad der har været det bedste ved kurset. Udtalelserne viser, at kursisterne oplever det, der karakteriserer recovery skolerne, som rigtig godt, f.eks. ligeværdigheden og de forskellige vinkler på emner. Nogle af borgerne har oplevet at få nogle brugbare redskaber, og at der er blevet spiret et håb for fremtiden og for recovery.

"I begyndelsen var jeg rystende nervøs for nuet, fortiden og fremtiden. Men jeg går herfra med konkrete redskaber til at tage ansvar for det, jeg skal i morgen"

- Borger med psykisk sårbarhed

"Ligeværdighed", "Ny viden", "Nye vinkler på tingene", "Åbenhed", "Erfaringsdeling", "Dialoger mellem kursister og undervisere", "At møde ligestillede"

- Borger med psykisk sårbarhed

"Der er blevet plantet et spirende håb om, at jeg kan komme videre"

- Borger med psykisk sårbarhed

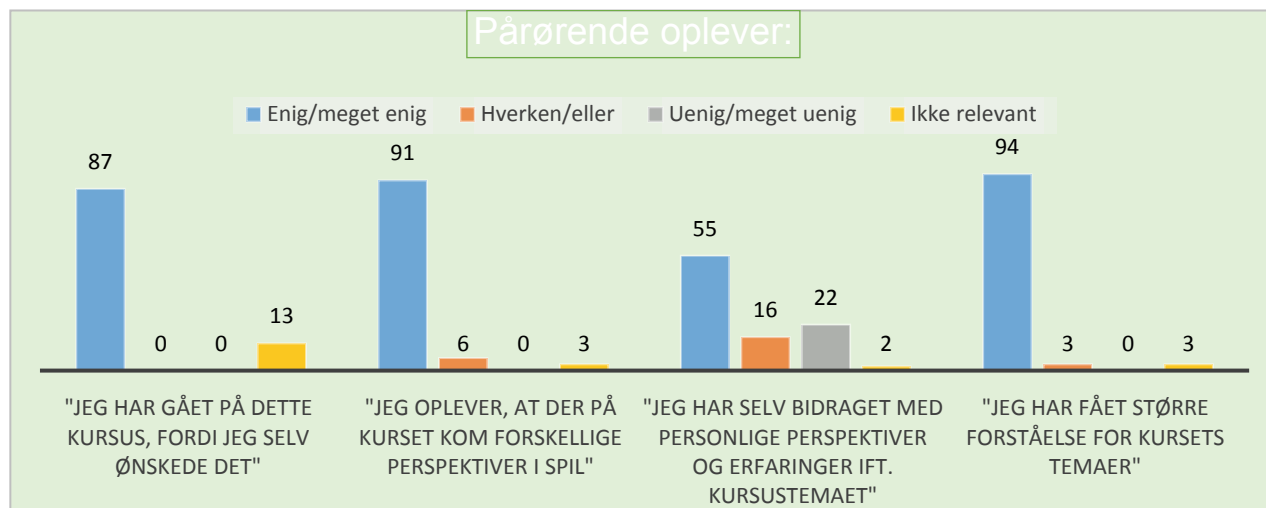
3.1.2 Pårørende

På samme vis som borgerne med psykisk sårbarhed kan deltagerne med pårørendebaggrund frit tilmelde sig kurserne i recovery-skolerne. Ligeledes kan de bidrage aktivt med egne erfaringer fra et pårørendeperspektiv (Perkins, 2012).

De pårørende opnår i kraft af deres kursusdeltagelse viden om recovery, recovery-rejser, og hvordan recovery og psykisk sygdom kan betragtes fra forskellige perspektiver. Det åbne undervisningsrum og de forskellige perspektiver er medvirkende til at nedbryde barrierer og tabuer, der ellers eksisterer vedrørende psykisk sygdom. Gennem interaktionen med de øvrige medvirkende i undervisningsrummet, vil de pårørendes netværk styrkes, og de vil få redskaber til at styrke eget netværk (ibid.).

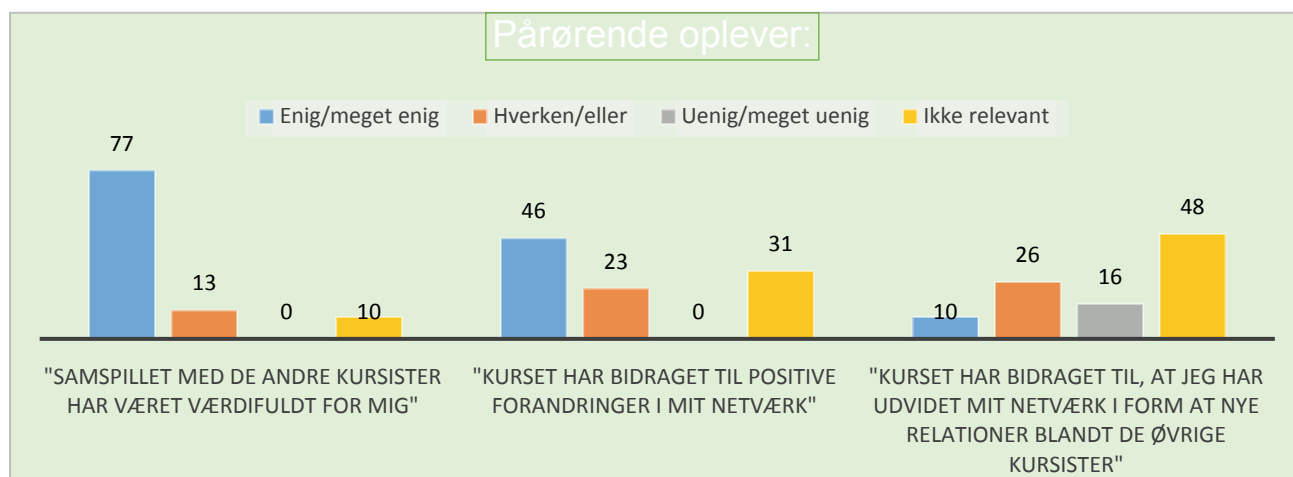
Det ventes på længere sigt at føre til, at de pårørende opnår personlig læring, som de kan tage med videre og som kan være et input til deres pårørenderolle, og at de bliver mere recovery-orienterede. Den tillærte viden om recovery vil f.eks. give en ny forståelse for, hvordan man som pårørende kan støtte den psykisk sårbare recovery-proces (ibid.). Den øgede recovery-orientering og læring vil også kunne påvirke andre aspekter af livet – f.eks. arbejdslivet.

Figur 6, 7 og 8 belyser, om resultaterne i Projekt Ligestillet Støtte peger i samme retning som litteraturen for de pårørende. Disse tal bygger også på Socialstyrelsens evalueringer. Tallene skal tolkes varsomt, da respondentomfanget med pårørendebaggrund er sparsomt.

Figur 6. N=31. Tal i procentangivelse. Kilde: Socialstyrelsens evalueringer, se afsnit 4.

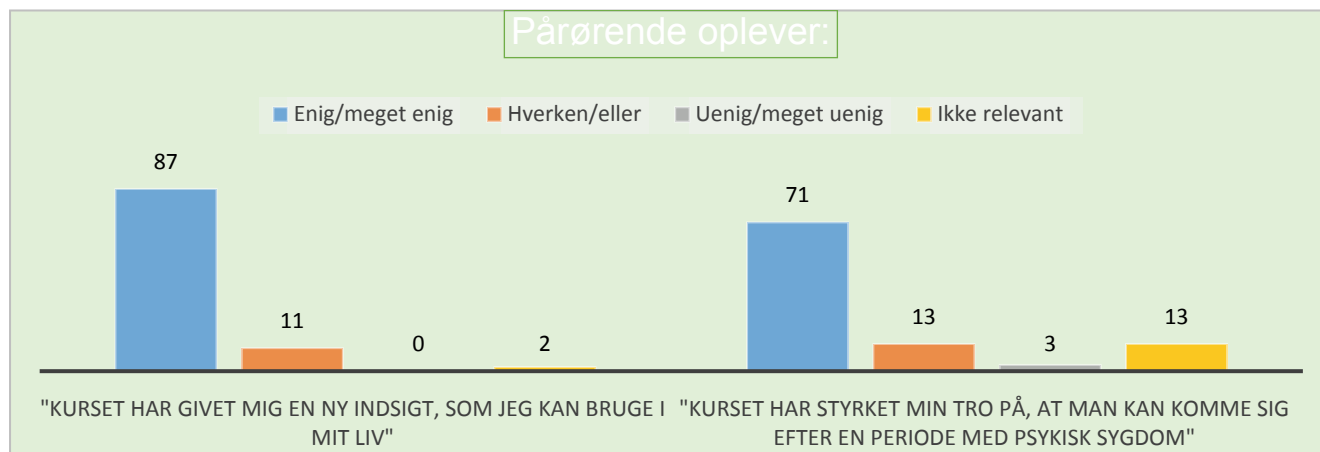
Figur 6 viser, at en majoritet af de pårørende mener, at de har været på kurset efter eget ønske, og at de i et vist omfang har bidraget til kurset med egne perspektiver. 94% oplever således også, at de har fået større forståelse for temaerne på kurset og dermed om recovery. Endvidere oplever 91%, at der er kommet forskellige perspektiver i spil. Det antyder, at de oplever at få større indblik i forskellige perspektiver på recovery og psykisk sygdom, om end det ikke påvises.

Figur 7. N=31. Tal i procentangivelse. Kilde: Socialstyrelsens evalueringer, se afsnit 4.

Hvad angår de pårørendes oplevelse af at få styrket netværk, så er 77% enige i, at samspillet med de øvrige kursister har været værdifuldt (se figur 7). Men det tyder ikke på, at de pårørende oplever

at få nye relationer til de øvrige kursister. Her kan det dog igen indvendes, at kurserne har et begrænset tidsomfang. En vis andel af de pårørende, 46%, udtrykker dog, at de med kurset oplever nogle ting, der medfører positive forandringer i deres egne netværk, f.eks. til familien.

Figur 8. N=31. Tal i procentangivelse. Kilde: Socialstyrelsens evalueringer, se afsnit 4.

I forhold til de mere langsigtede virkninger af kurset, kan evalueringerne ikke sige noget om, hvorvidt de pårørende giver nye input til deres pårørendes recovery-proces. Men 87% af de pårørende oplever, at de har fået nye, brugbare indsigter til deres liv efter kursusdeltagelsen. Ligeledes oplever 71% en styrket tro på muligheden for at komme sig efter psykisk sygdom (se figur 8). Dette antyder, at de pårørende har opnået personlig læring med sig fra kurset, og at deres recovery-orientering er styrket.

Citaterne nedenfor er forskellige pårørendekursisters svar på, hvad det bedste ved kurset var. Udtalelserne fortæller, at de pårørende på kurset oplever at kunne fortælle og møde forståelse fra nogle i lignende situationer, og at de oplever nye indsigter og perspektiver på deres situation.

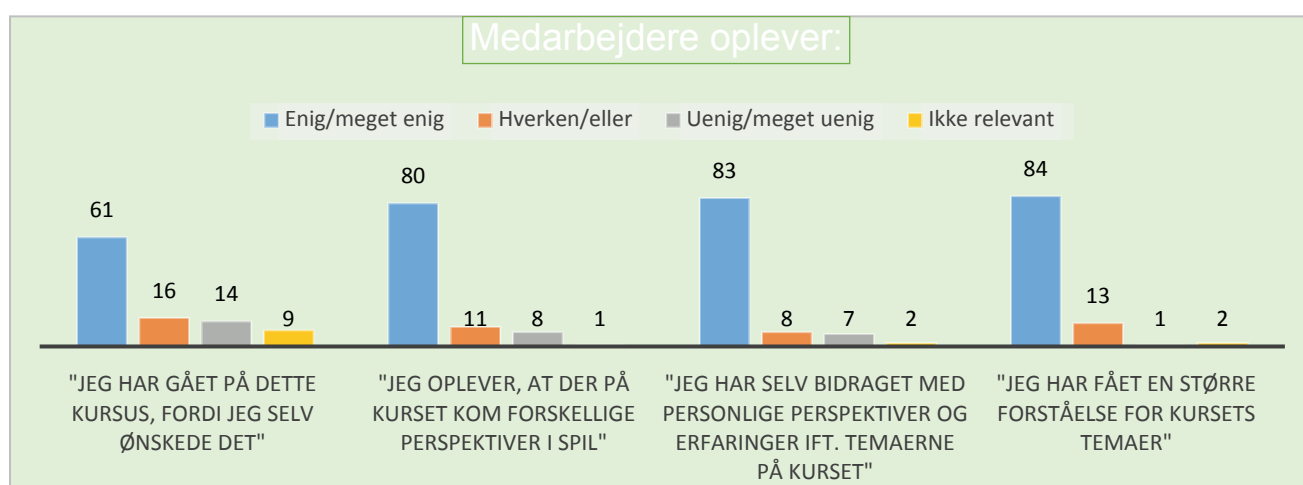
3.1.3 Medarbejdere

Medarbejderkategorien består af medarbejderne fagprofessionel baggrund i psykisk sårbarhed, f.eks. fra regionen (behandlingspsykiatrien) og kommunen (socialpsykiatrien). Som de øvrige deltagere tilmelder medarbejderne sig frit kurserne i recovery-skolerne. Ligeledes har de mulighed for at bidrage aktivt med egne erfaringer, f.eks. faglige perspektiver (Perkins, 2012).

Deltagere med medarbejderbaggrund vil ligesom de andre kursister opnå større viden om recovery. Medarbejderne vil få suppleret deres faglige syn på recovery med perspektiver fra andre fagprofessionelle, borgere med psykisk sårbarhed og pårørende. Dette kan medvirke til at nuancere medarbejderens syn på det faglige arbejde med recovery, og til at nedbryde skel mellem medarbejdere, borgere og pårørende (ibid.).

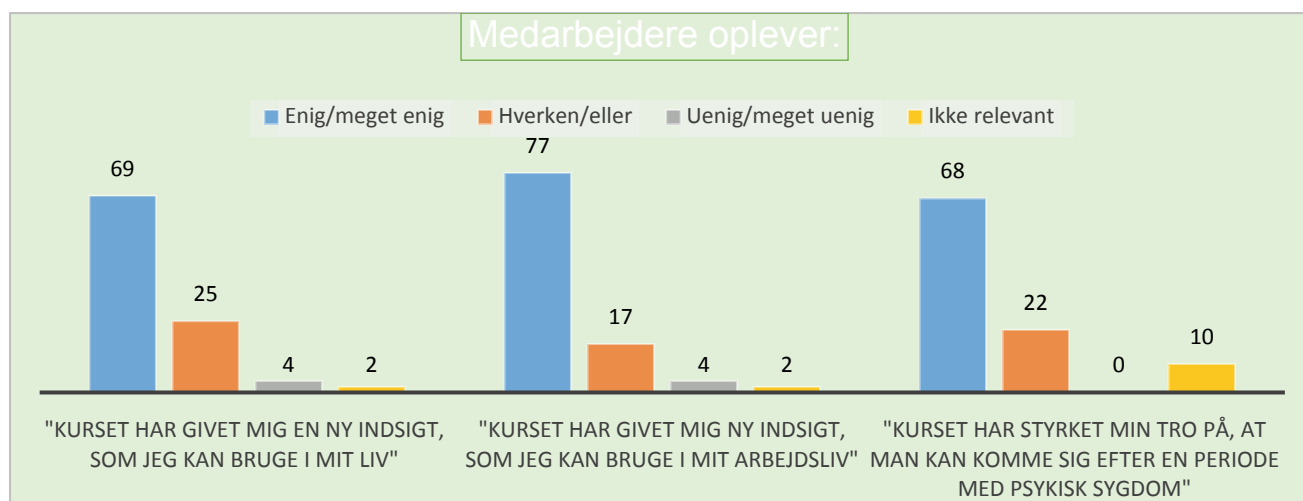
På længere sigt forventes det, at medarbejderne opnår personlig læring, som de kan tage med sig videre, og som de kan bruge i deres arbejde. Det forventes derfor også, at medarbejderne vil begynde at arbejde mere recovery-orienteret i deres eget arbejde.

Figur 9 og 10 belyser, om resultaterne i Projekt Ligestillet Støtte peger i samme retning som litteraturen for medarbejderne.

Figur 9. N=248. Tal i procentangivelse. Kilde: Socialstyrelsens evalueringer, se afsnit 4.

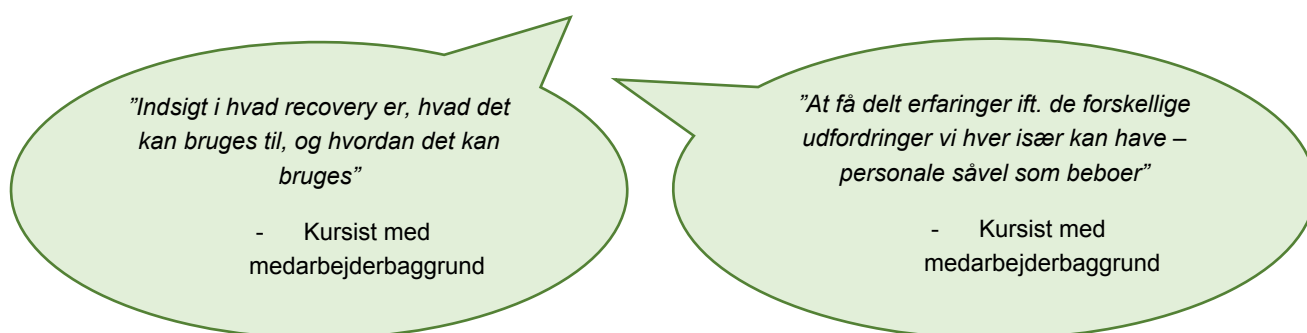
Figur 9 viser, at et flertal af medarbejderne oplever at deltage på kurset efter eget ønske. Sammenlignet med de øvrige kursister (afsnit 3.1.1 og 3.1.2), er enigheden ikke helt så stor blandt medarbejderne. Tallene viser også, at 83% af medarbejderne oplever selv at bidrage med egne erfaringer, og at 80% oplever forskellige perspektiver på kurserne. Derved opleves forskellige syn psykisk sygdom og recovery, om end det ikke påvises, at medarbejderne opnår indblik i forskellige perspektiver. Samlet set oplever 84% af medarbejderne, at de får større forståelse for temaerne på kurset og dermed om recovery.

Figur 10. N=248. Tal i procentangivelse. Kilde: Socialstyrelsens evalueringer, se afsnit 4.

Hvad angår de langsigtede virkninger for medarbejderne viser evalueringerne ikke, hvorvidt medarbejderne begynder at arbejde mere recovery-orienteret. Men tallene i figur 10 antyder, at en majoritet af medarbejderne oplever at have fået indsigter, der er anvendelige i deres arbejde. Ydermere oplever et flertal en styrket tro på recovery-begrebet om, at det er muligt at komme sig efter psykisk sygdomsperiode. 69% oplever også, at de med kurset har fået nye indsigter til deres liv. Disse tal tyder på har opnået personlig læring, og at deres recovery-orientering er øget.

Citaterne nedenfor er forskellige medarbejderkursisters svar på, hvad det bedste ved kurset var. Udtalelserne fortæller bl.a. at medarbejderne har oplevet at få ny viden og indsigt i, hvordan andre med et andet udgangspunkt har det. Således understreger det litteraturens påstande.

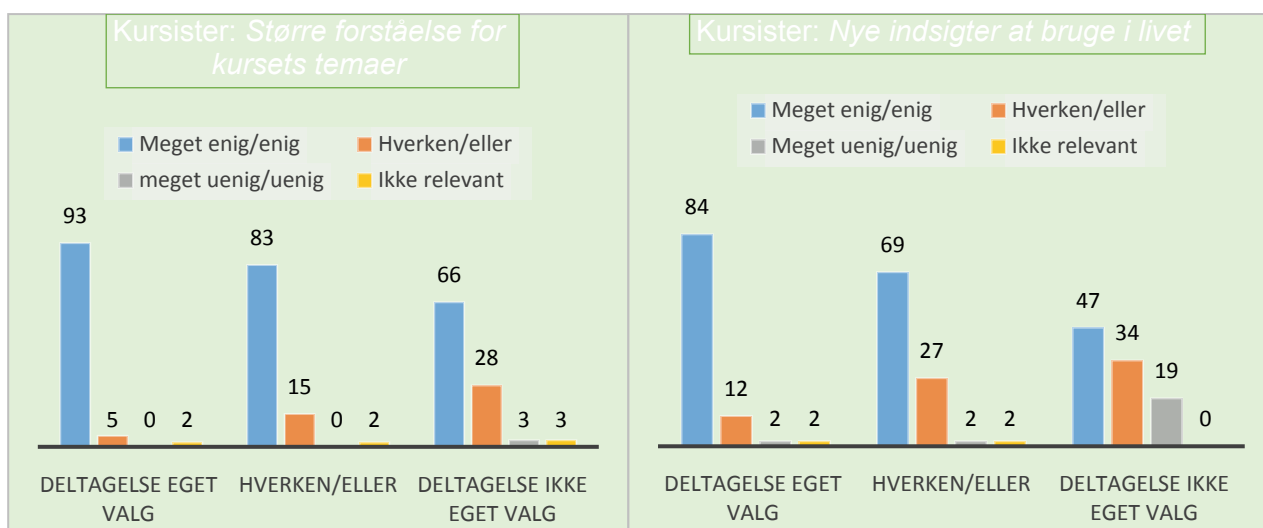
3.1.4 Betydningen af at vælge selv

Den grundlæggende forudsætning for kursisternes interaktion med recovery-skolen er, at de selv tilmelder sig kurser efter eget ønske. Med andre ord er recovery-skolerne baseret på valgfrihed og deltagernes eget initiativ. Figur 3, 6 og 9 viser dog, at borgerne, de pårørende og medarbejderne ikke i lige stor grad oplever at deltage på kurserne efter eget valg.

Nedenstående figurer viser, at denne forudsætning har betydning for omfanget af, hvor stor forståelse deltagerne får for kursets temaer (figur 11), og hvor meget deltagerne oplever at få nye, brugbare

indsigter til livet (figur 12). Figur 11 viser, at jo mere man oplever at have deltaget på kurset efter eget valg, jo større forståelse oplever man også at få for kursets temaer. Mønstrer er det samme i figur 12, og der ses, at hvis man ikke oplever at deltage efter eget valg, så oplever man ikke i så stor grad at få nye, brugbare indsigter til livet. Dette viser derfor, at eget valg er en vigtig forudsætning for deltagernes udbytte af kurset. Derfor er det også væsentligt, at borgerne mest, de pårørende næstmest og medarbejderne mindst oplever at deltage på kurset efter eget valg.

Figur 11 og 12 (venstre mod højre). N=513. Tal i procentangivelse. Kategorier baseret på spørgsmålet om enighed i deltage på kurset efter eget ønske (eget valg=meget enig/enig; ikke eget valg=meget uenig/uenig). Respondentfordeling: Eget valg (426), hverken/eller (55), ikke eget valg (32). Kilde: Socialstyrelsens evalueringer, se afsnit 4. Respondenter med svaret "ikke relevant" på spørgsmålet om eget valg frasorteret.

3.1.5 Centrale konklusioner om betydningen af recovery-skolerne for kursUSDeltagerne

Overordnet peger resultaterne i samme retning som litteraturen:

- Deltagerne oplever at få indsigt i kursets temaer (recovery mv.) og at være blevet præsenteret for andres perspektiver på kurserne.
- Borgere oplever fremgang ift. recovery og tro på fremtiden.
- Borgerne og de pårørende oplever ikke i stor udstrækning styrket netværk efter kurserne, hvilket muligvis skyldes kursernes begrænsede tidsomfang. Begge parter oplever dog, at samspillet med de øvrige kursister er værdifuldt.
- Deltagerne tager noget personlig læring med sig fra kurserne, da de generelt oplever at få nye indsigter i livet, og da de oplever styrket tro på muligheden for at komme sig efter psykisk sygdom. Medarbejderne oplever også at få nogle indsigter, de kan bruge i deres arbejdsliv.
- Forudsætningen om, at kursisterne tilmelder sig efter eget valg er af væsentlig betydning for deltagernes oplevelse af, hvor står forståelse for kursets temaer og nye indsigter i livet, de får.

3.2 Betydningen for undervisere

På undervisersiden skelner forandringsteorien mellem peer-undervisere og fagprofessionelle undervisere. Peer-undviserne er personer med levede erfaringer med psykisk sårbarhed, der har været i kontakt med psykiatrien (enten i region eller kommune), og som har gået på peer-uddannelsen i Projekt Ligestillet Støtte. På peer-uddannelsen er de blevet uddannet til at omsætte deres levede erfaringer til erfaringskompetencer, som de kan anvende i peer-arbejde, f.eks. som underviser i recovery-skolerne. De fagprofessionelle undervisere er medarbejdere med faglige kompetencer inden for psykiatri og recovery, specifikt med faglige kompetencer inden for kursets temaer.

Resultaterne vedrørende betydningen af recovery-skolerne for undviserne er baseret på en surveyundersøgelse blandt undviserne på de tre skoler i efteråret 2017. Da der samlet set blot har deltaget 30 respondenter i undersøgelsen, skal procentsatserne tolkes noget mere varsomt, end tilfældet er for resultaterne hos kursusedeltagerne.

3.2.1 Peer-undvisere

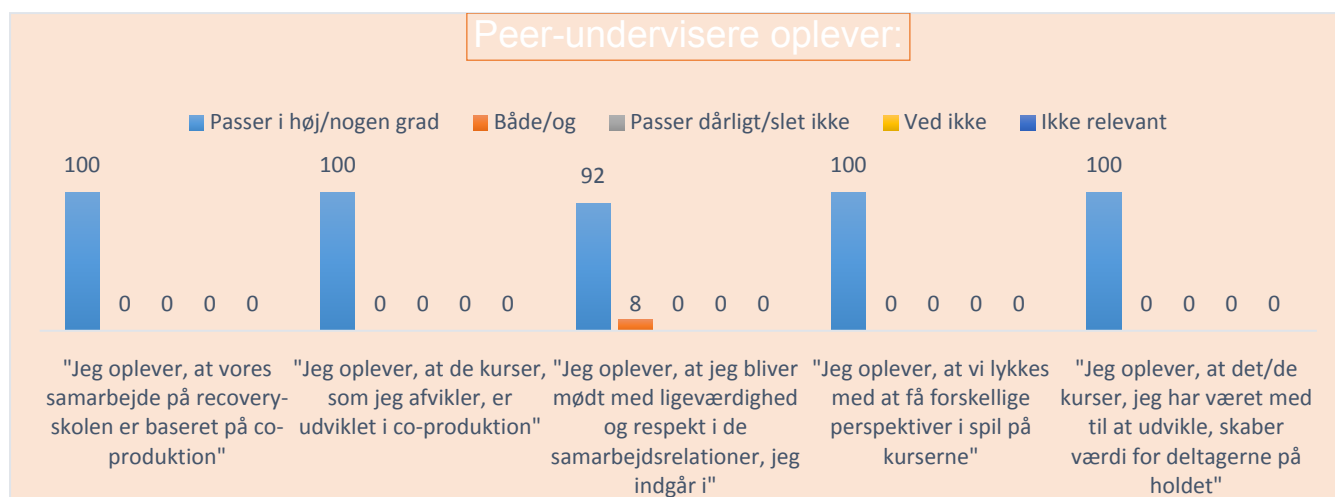
I recovery-skolerne er peer-undviseren en del af et ligeværdigt undviserteam sammen med en fagprofessionel underviser. Det er et undvisersamarbejde, hvor begge parter er en lige stor del af udviklingen og afholdelsen af kurset. I dette samarbejde bygges der bro mellem forskellige perspektiver – både i samarbejdet med den fagprofessionelle underviser og i undvisningen med deltagere (Perkins et al., 2012). Derved opbygger peer-undviseren større viden om recovery generelt og får indblik i forskellige perspektiver fra andre borgere med psykisk sårbarhed, pårørende og ikke mindst fagprofessionelle.

Yderligere vil peer-undviseren få styrket sin peer-faglighed og danne sig en identitet som peer-underviser. Peer-undviseren vil nemlig opleve at blive anerkendt for sin faglighed på lige fod med andre fagligheder – både fra kursisterne og medundviserne (ibid.).

Ud over dette vil peer-undviseren give peer-støtte til borgere med psykisk sårbarhed, der er med på kurset. Peer-undviseren vil være en rolle-model for borgernes recovery-rejse og give håb for, hvordan man kan leve med psykiske sårbarheder. Peer-støtten gavner også peer-undviserens egen recovery-rejse, og peer-undviseren vil opleve styrket fremtidshåb og selvværd (Repper, 2013). Peer-undviseren vil også styrke sit netværk ved at få relationer til andre borgere med psykisk sårbarhed, pårørende og fagprofessionelle (Perkins et al., 2012).

Dette forventes på længere sigt at føre til, at peer-undviserne opnår et personligt læringsudbytte, der medvirker til, at deres recovery-proces skrider fremad, og at deres livssituation forbedres (ibid.). Ydermere vil peer-undviserne også begynde generelt at arbejde mere recovery-orienteret.

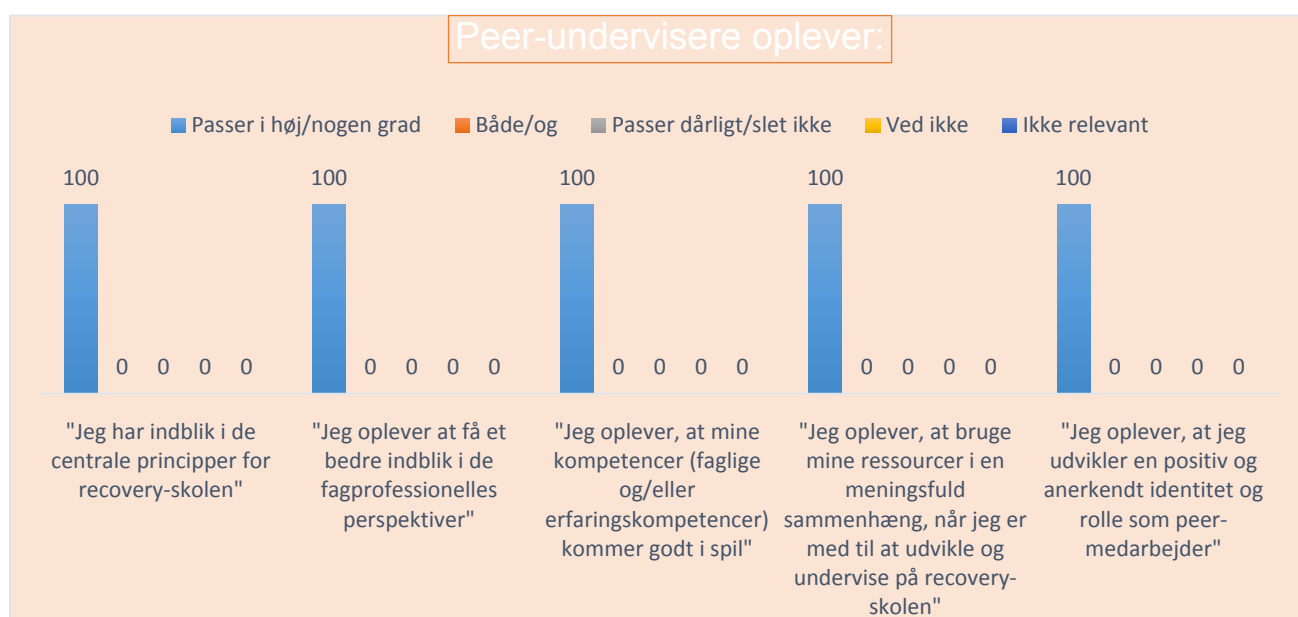
Figur 13, 14 og 15 belyser, hvorvidt resultaterne i Projekt Ligestillet Støtte peger i samme retning som litteraturen.

Figur 13. N=13. Tal i procentangivelse. Kilde: Evaluering af recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte, efteråret 2017 (se afsnit 4)

Figur 13 viser, at peer-underviserne oplever et samarbejde i recovery-skolen, der foregår i co-produktion. Ligeså oplever størstedelen af peer-underviserne, at de i deres samarbejdsrelationer er ligeværdige og bliver respekteret. Dette indikerer, at peer-underviserne overordnet oplever, at de bidrager med deres faglighed på lige fod med andre i arbejdet. Ligeledes oplever peer-underviserne, at det lykkes at få forskellige perspektiver i spil på kurserne, og der derved bygges bro mellem forskellige perspektiver.

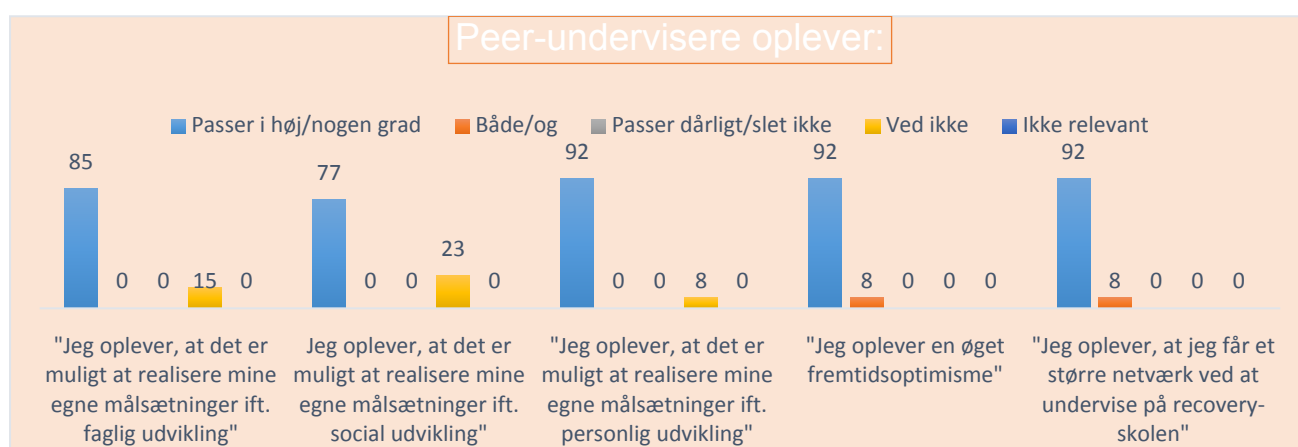
Der er ikke konkrete mål for, om peer-underviserne oplever at give peer-støtte. Men enigheden i udsagnet om at opleve, at kurset giver værdi for deltagerne tyder på, at der er tale om værdifuld undervisning, der måske også rummer peer-støtte.

Figur 14. N=13. Tal i procentangivelse. Kilde: Evaluering af recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte, efteråret 2017 (se afsnit 4)

Figur 14 indikerer forskellige ting. Da peer-underviserne har en peer-uddannelse med fokus på bl.a. recovery, og da de udtrykker godt indblik i de centrale principper, er det ikke recovery-begrebet i sig selv, de opnår en masse ny viden om. Derimod er det snarere nuancerne i recovery-fænomenet hos forskellige aktører, der belyses for peer-underviserne. De udtrykker også at få mere indblik i forskellige perspektiver, herunder især de fagprofessionelles – nok primært grundet det tætte samarbejde med den fagprofessionelle underviser.

Ydermere oplever peer-underviserne, at deres kompetencer kommer godt i spil, og at de gør noget meningsfuldt med deres ressourcer, når de arbejder i recovery-skolen. Dette antyder, at de oplever at have en værdi som peer-underviser, og at det er en faglighed, som de kan dyrke og anvende. Peer-underviserne oplever også, at de udvikler en positiv og anerkendt identitet som peer-medarbejder, og at peer-identiteten dermed får mere substans for dem.

Figur 15. N=13. Tal i procentangivelse. Kilde: Evaluering af recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte, efteråret 2017 (se afsnit 4

Figur 15 indikerer, at peer-underviserne oplever en styrket udgave af sig selv, da de ser større muligheder for at realisere udviklingsmålsætninger af både faglig, social og personlig art. At de oplever disse muligheder kan indikere recovery-progression, når de synes at have ressourcer til at fremme deres egen situation. Af andre recovery-indikatorer oplever peer-underviserne også i udpræget grad større fremtidsoptimisme. Ligeledes oplever de også overordnet, at deres netværk styrkes.

Angående de varige virkninger kan evalueringen ikke konkret belyse, om peer-underviserne på sigt oplever personlig recovery-progression, og om de begynder at arbejde mere recovery-orienteret. Men mange af ovenstående indikatorer på, hvad peer-underviserne oplever at have fået ud af deres arbejde, tyder på, at de får et personligt læringsudbytte. Nedenstående citater viser også, hvad nogle af peer-underviserne oplever at tage med sig fra deres arbejde i recovery-skolen.

"Personlig udvikling og livskvalitet" – Peer-underviser, efteråret 2017

*"Jeg har givet og fået nye perspektiver på, hvordan recovery kan se ud" –
Peer-underviser, efteråret 2017*

*"Jeg oplever arbejdsglæde og får givet mening til noget i mit liv, der aldrig
har givet mening før" – Peer-underviser, efteråret 2017*

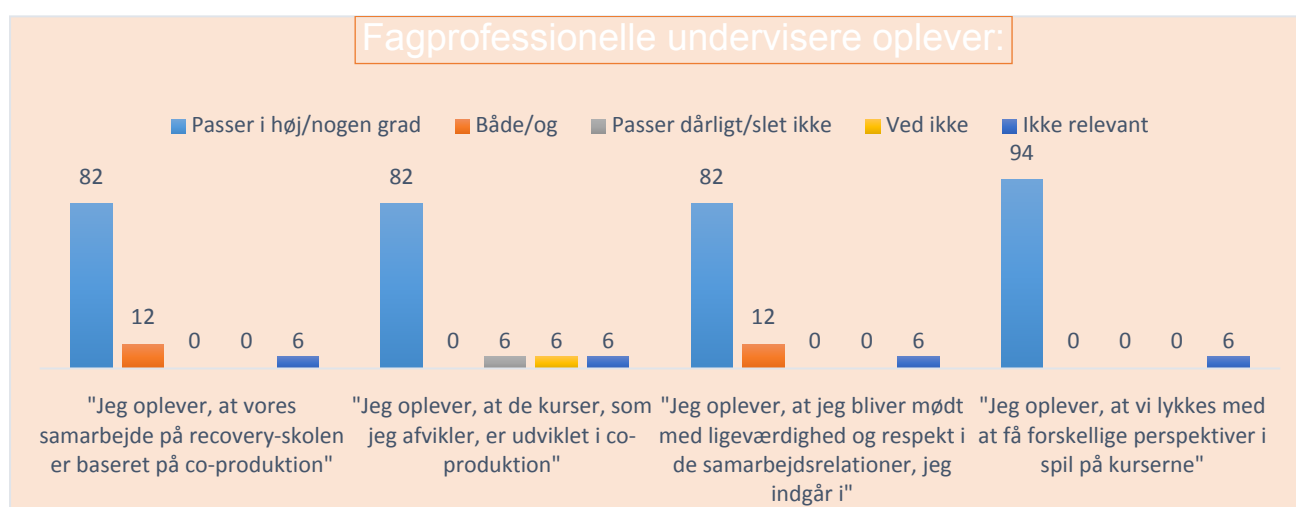
3.2.2 Fagprofessionelle undervisere

Ifølge litteraturen oplever de fagprofessionelle undervisere også i undervisersamarbejdet i recovery-skolen at være del af et ligeværdigt samarbejde med peer-underviseren baseret på co-produktion. Den fagprofessionelle og peer-underviseren bygger bro mellem forskellige perspektiver i deres samarbejde og ligeledes i undervisningen sammen med deltagerne. Derved får den fagprofessionelle underviser indblik i andre perspektiver på recovery og psykisk sygdom som supplement til og nuancering af den fagprofessionelles faglige viden (ibid.).

Udover at få øget viden om recovery generelt og indblik i forskellige perspektiver på recovery og psykisk sygdom, vil den fagprofessionelle opleve en nuancering af anvendelsen af sin egen faglighed. Dette sker ved at den fagprofessionelle tager sin faglighed og viden om recovery over i et underviserperspektiv, hvilket er anderledes end den fagprofessionelles daglige arbejde (ibid.).

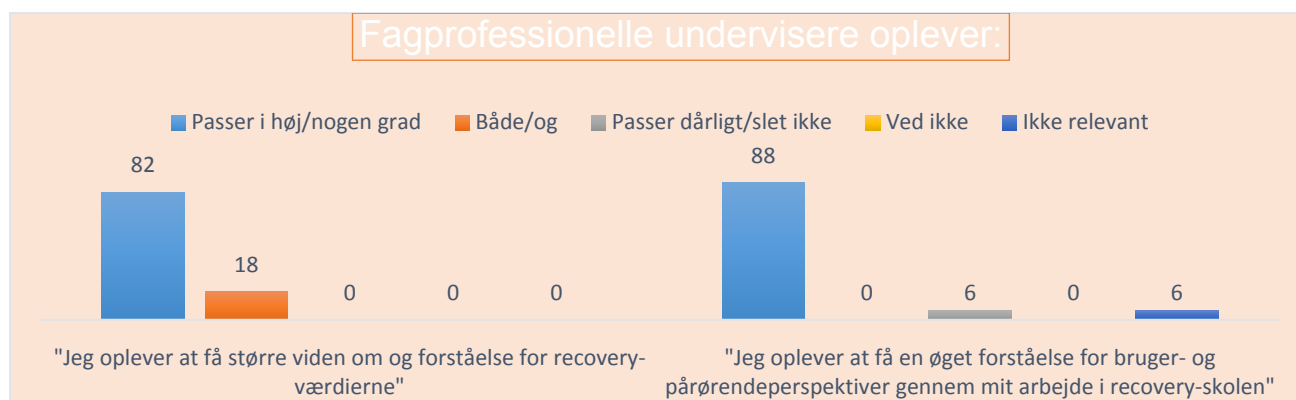
Dette forventes på længere sigt at føre til, at de fagprofessionelle opnår et personligt læringsudbytte, som de kan tage med videre personligt og i deres arbejde. Den fagprofessionelle vil også med alle disse inputs begynder at arbejde mere recovery-orienteret i sit eget arbejde.

Figur 16, 17 og 18 belyser, om resultaterne i Projekt Ligestillet Støtte peger i samme retning som litteraturen.

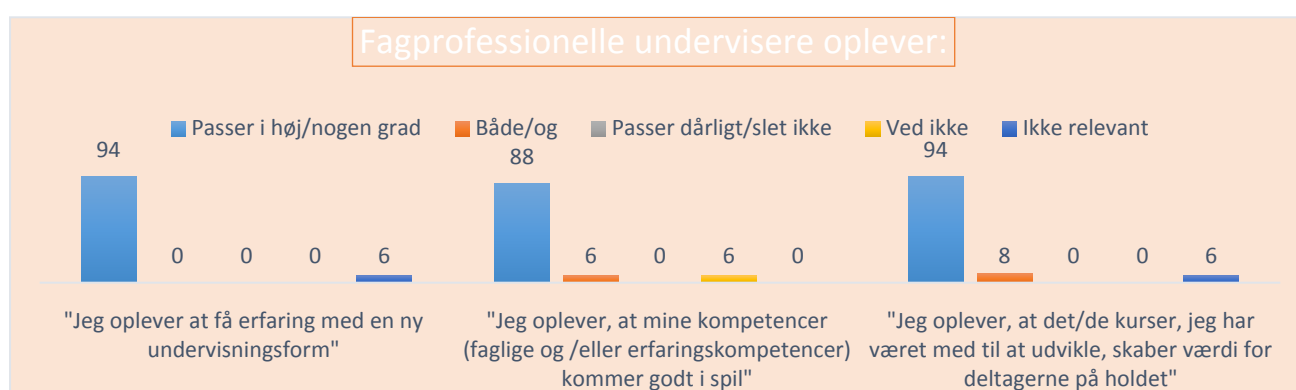
Figur 16. N=17. Tal i procentangivelse. Kilde: Evaluering af recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte, efteråret 2017 (se afsnit 4)

Figur 16 indikerer, at de fagprofessionelle undervisere, ligesom peer-underviserne, oplever, at samarbejdet i recovery-skolen baserer sig på co-produktion. De oplever også, at det lykkes at få forskellige perspektiver i spil og dermed bygge bro mellem forskellige syn på recovery og psykisk sygdom. De fagprofessionelle undervisere oplever også ligeværdighed og respekt i samarbejdsrelationerne.

Figur 17. N=17. Tal i procentangivelse. Kilde: Evaluering af recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte, efteråret 2017 (se afsnit 4)

Figur 17 indikerer, at de fagprofessionelle undervisere oplever at få større viden om recovery. Denne oplevelse er dog måske ikke så omfattende blandt de fagprofessionelle, hvis de allerede ved meget om recovery fra deres arbejde. Ydermere ses, at de oplever at få større viden om forskellige perspektiver fra f.eks. folk med brugerbaggrund og pårørende, hvilket hænger godt sammen med deres opfattelse af at få forskellige perspektiver i spil på kurserne.

Figur 18. N=17. Tal i procentangivelse. Kilde: Evaluering af recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte, efteråret 2017 (se afsnit 4)

Figur 18 indikerer, at de fagprofessionelle undervisere oplever at få erfaring med en ny undervisningsform, at deres kompetencer kommer godt i spil som underviser, og at de skaber værdi med kurserne. Disse udsagn antyder, at de fagprofessionelle ser, hvordan deres faglighed og kompetencer kan anvendes på anderledes vis end i deres fagprofessionelle job. De oplever derved en nuancering af deres faglighed.

Af varige virkninger for de fagprofessionelle undervisere kan evalueringen ikke konkret belyse, om de fagprofessionelle begynder at arbejde mere recovery-orienteret. Men flere af ovenstående udsagn indikerer, at de fagprofessionelle opnår et personligt læringsudbytte og øget recovery-orientering ved deres tilknytning til recovery-skolen. Dette udtrykker nedenstående citater også, hvor underviserne reflekterer over deres eget udbytte ved at undervise på recovery-skolerne.

"Jeg er blevet skarpere på mine egne holdninger til recovery-begrebet og recovery-tilgangen" (Fagprofessionel underviser, efteråret 2017)

"Jeg formidler min faglige viden i en anden form og kontekst, og mine egne levede erfaringer kommer i spil, med det resultat at jeg mærker at flytte mig" (Fagprofessionel underviser, efteråret 2017)

"Jeg har draget udbytte af samarbejdet med tidligere psykiatribrugere og deres vinkling på 'et godt liv med psykisk sårbarhed' " (Fagprofessionel underviser, efteråret 2017)

Overordnet peger resultaterne i samme retning som litteraturen:

- Underviserne oplever et undervisersamarbejde baseret på co-produktion og ligeværdighed.
- Underviserne oplever at få styrket deres indsigts i recovery og andres perspektiver.
- Peer-underviserne oplever fremskridt ift. at kunne bruge deres egne ressourcer meningsfuldt, at kunne realisere egne målsætninger og at være optimistiske mht. fremtiden. De oplever også at styrke deres netværk og identitet som peer-medarbejder.
- De fagprofessionelle undervisere oplever at få nye arbejds erfaringer og at kunne bruges deres faglige kompetencer i en anderledes, men meningsfuld sammenhæng.
- Generelt oplever underviserne også at opnå personligt læringsudbytte ved deres arbejde i recovery-skolerne.

3.2.2 Centrale konklusioner om betydningen af recovery-skolerne for underviserne

3.3 Betydningen for organisationen

Organisationerne, der medvirker omkring recovery-skolerne, er de organisationer, der arbejder med borgere med psykiske sårbarheder – nemlig region (behandlingspsykiatrien) og kommune (socialpsykiatrien). Derudover har den frivillige brugerorganisation, SIND pårørenderådgivning (projektdeltagende organisation i Projekt Ligestillet Støtte), været involveret på undervisersiden. I Projekt Ligestillet Støtte har recovery-skolerne haft fysisk base, med lokaler og tovholdere, i de tre projektdeltagende kommuner; Viborg, Aarhus og Randers. Men både kommunerne og region Midtjylland har været involverede med medarbejdere som både undervisere og kursusdeltagere. Derfor forventes de organisatoriske forandringer, som litteraturen peger på, at finde sted i både kommunerne og regionen, da 'forudsætningerne' (fysiske og/eller økonomiske rammer samt medarbejdermedvirken) er til stede i begge organisationer.

Litteraturen peger på, at organisationerne forandres med de aktiviteter, der finder sted i recovery-skolerne. Dels påvirkes organisationernes daglige liv og funktion, når en recovery-skole eksisterer som en funktion i organisationen. Dels påvirkes organisationen ved, at medarbejderne deltager i recovery-skolernes aktiviteter – som undervisere og/eller kursusdeltagere. Organisationerne vil gradvist forandres ved, at der som følge af recovery-skole-undervisernes arbejde og kursisters deltagelse bygges bro mellem forskellige perspektiver. Perspektiverne fra både fagprofessionelle, borgere og pårørende tages med tilbage i organisationerne af medarbejderne, der også øger deres viden om recovery (Perkins et al., 2012). At medarbejdernes eget arbejde forventes at blive mere recovery-orienteret, påvirker organisatoriske forandringer i retning af større organisatorisk recovery-orientering.

På det længere sigt peger litteraturen på, at organisationerne forandres til at blive mere recovery-orienterede (ibid.). Organisationerne vil i øget grad indrette sig efter recovery-værdierne i deres mission, sprogbrug, daglige handlinger mv. En recovery-orienteret organisation anerkender ikke-fagprofessionel ekspertise og understøtter borgernes recovery-rejse, håb for fremtiden og selvbestemmelse (Anthony, 2003).

Man kan ikke på samme måde som kursusdeltagerne og underviserne personligt "spørge" organisationen, hvordan den oplever at forandre sig. I stedet vil nedenstående resultater fra forskellige vinkler belyse, hvordan organisationerne påvirkes af recovery-skolerne – herunder ud fra omfanget af medarbejdere, der er involveret i skolerne, og ud fra medarbejdernes udbytte af deres involvering, som det er belyst i de foregående afsnit. Ud fra disse vinkler vil det betragtes, om resultaterne fra Projekt Ligestillet Støtte peger i samme retning som litteraturen.

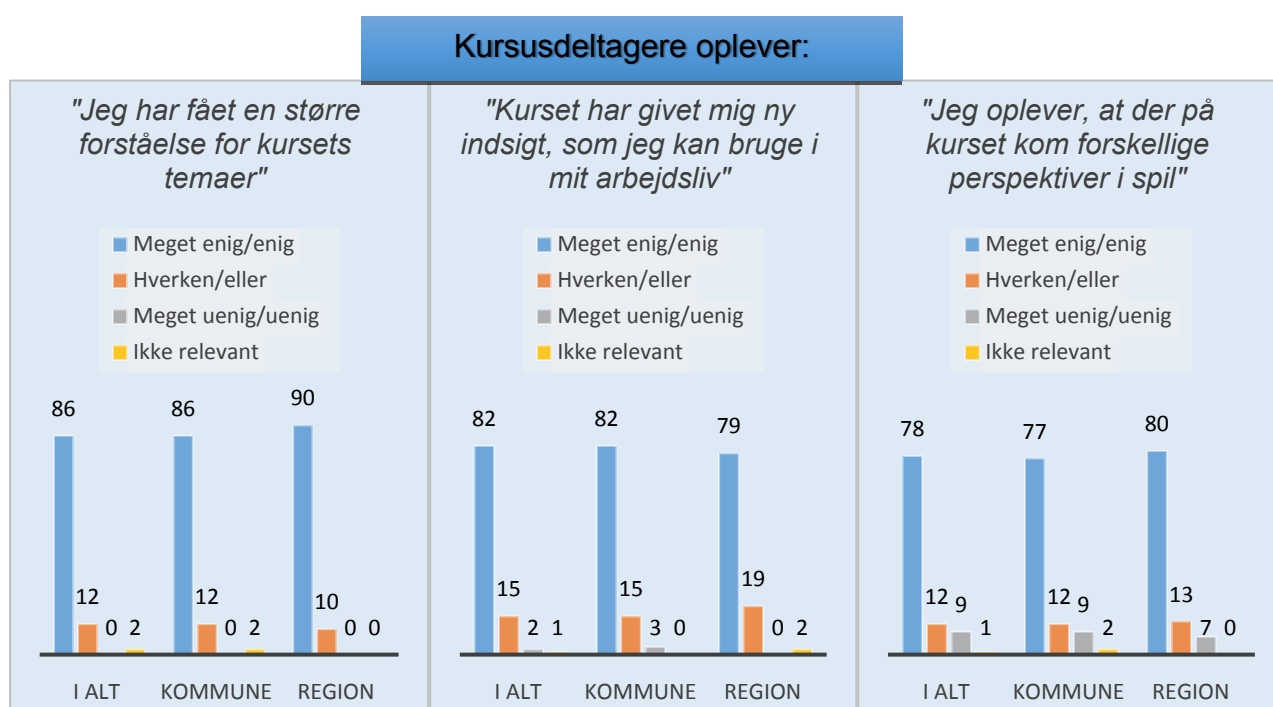
Tabel 1 viser omfanget af medarbejdere fra organisationernes involvering i recovery-skolerne som kursusdeltager eller underviser. Tallene viser, at en del medarbejdere har været involveret og dermed har fået kendskab til skolerne, recovery-begrebet mv. For både deltagere og undervisere gælder, at flere kommunale end regionale medarbejdere har været med, og det kan derfor være, at recovery-orienteringen spredes mere i kommunerne. På undervisersiden ses, at en stor andel af de fagprofessionelle undervisere har været tilknyttet recovery-skolen i mere end et år. Dermed har kendskabet været længe, og recovery-orientering har haft en del tid til at sprede sig til undervisernes organisationer.

Medarbejderes involvering	I alt	Kommune	Region	Involveret 0-6 mdr.	Involveret 7-12 mdr.	Involveret 13+ mdr.
Kursusdeltager	377	311	66			
Fagprofessionel underviser*	17	13	4	I alt: 3	I alt: 3	I alt: 10
				K: 2	K: 1	K: 10
				R: 1	R: 2	R: 1

Tabel 1. Kilde: Kursusdeltagere: Projekt Ligestillet Støttes egne evalueringer og Socialstyrelsens evalueringer (se afsnit 4); Fagprofessionelle undervisere: Underviserevaluering i Projekt Ligestillet Støtte (se afsnit 4) *: Omfatter kun dem, der har besvaret evalueringen (svarprocent: 91%). K=kommune; R=region.

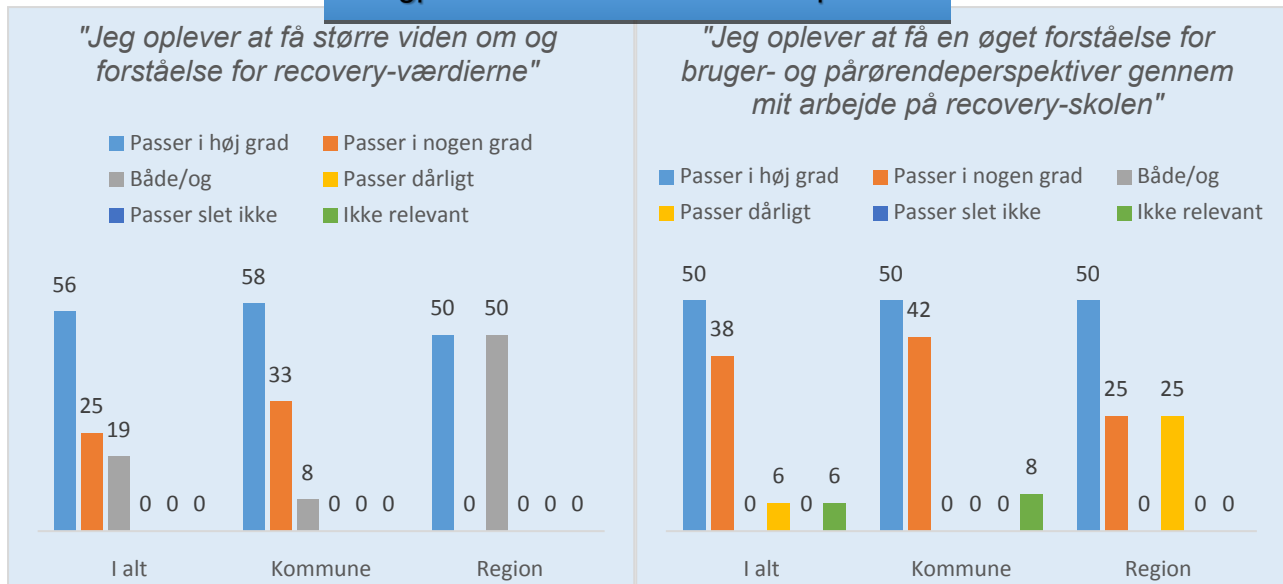
De forrige afsnit om deltagernes og underviserens forandringsprocesser belyste, at kursisterne og de fagprofessionelle undervisere oplever at få større viden om recovery og indblik i andres perspektiver. Disse oplevelser gør, at der i organisationerne bygges bro mellem forskellige perspektiver og erfaringer, samt at organisationerne får medarbejderviden og kompetencer inden for recovery. Nedenstående figurer kaster yderligere lys over disse forandringer for hhv. medarbejderdeltagere og fagprofessionelle undervisere.

Figur 19, 20 og 21 (venstre mod højre). N=183 (kategorien i alt). Tal i procentangivelser. Kilde: Socialstyrelsens evalueringer (se af. 4).

Figurene 19 og 20 belyser, at medarbejderkursisterne overordnet oplever at få større viden om recovery og indsigter til brug i arbejdslivet, hvilket må forventes at smitte af i organisationerne. Ligeledes oplever medarbejderne forskellige perspektiver (figur 21), hvilket der dermed bygges bro mellem i organisationerne. Tallene udtrykker lille forskel mellem kommunale og regionale medarbejdere.

Fagprofessionelle undervisere oplever:

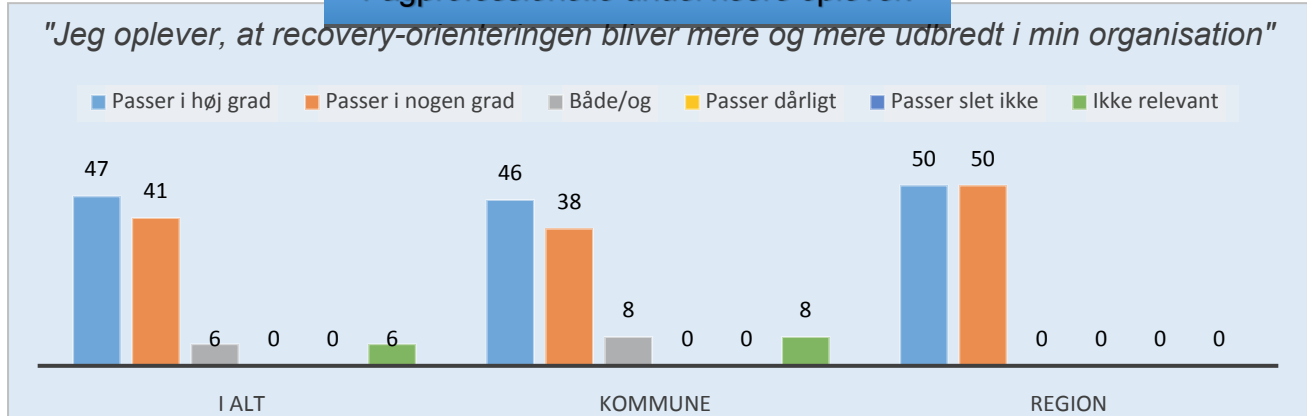

Figur 22 og 23 (venstre mod højre). N: I alt=17, kommune=13, region=4. Tal i procentangivelser. Kilde: Evaluering af recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte, efteråret 2017 (se afsnit 4)

Figurerne 22 og 23 belyser ligeledes, at underviserne oplever at få større viden om og forståelse for recovery og forskellige perspektiver fra brugere og pårørende. Søjlerne viser dog, at der er forskel mellem undervisere fra region og kommune i, hvor meget de oplever dette. Fagprofessionelle undervisere fra kommunerne udtrykker mere entydigt (passer i høj/nogen grad) at opleve dette end fagprofessionelle fra regionen i. Det skal dog bemærkes, at der kun indgår 4 fagprofessionelle undervisere fra regionen i undersøgelsen, hvorfor tallene skal tolkes meget varsomt.

Figur 24 nedenfor viser, at underviserne generelt i nogen eller høj grad oplever, at recovery-orienteringen bliver mere udbredt i deres organisation. Deres oplevelse heraf er de spurgt om som del af en spørgeramme om recovery-skolens betydning for deres organisation. Men deres oplevelse af en mere udbredt recovery-orientering er dog ikke nødvendigvis udelukkende et resultat af recovery-skolens eksistens. Figuren giver dog et indtryk af, at underviserne oplever, at recovery-begrebet fylder mere og mere i den organisation, de arbejder i.

Fagprofessionelle undervisere oplever:

Figur 24. N: I alt=17, kommune=13, region=4. Tal i procentangivelser. Kilde: Evaluering af recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte, efteråret 2017 (se afsnit 4).

Nedenstående spørgsmål og svar er udtaget af undersøgelsen foretaget blandt underviserne i recovery-skolerne. Citaterne belyser bl.a., at undervisernes og deltagernes tillærte viden på kurserne har stor betydning for organisationen, der får flere nuancer i synet på psykisk sygdom, recovery samt hvordan folk er forskellige – alt sammen elementer, der ligger i recovery-tankegangen. Et af citaterne siger også, at der er krav til organisationerne om, at de holder sig opdateret med faglig viden, og recovery-skolerne bidrager med deres perspektiver og temaer til, at organisationerne får den viden. Endeligt belyser et af citaterne også, at recovery-skolerne giver organisationerne nogle medarbejdere, der bliver forkæmpere for recovery-orienteringens organisatoriske spredning.

"Hvad får din organisation ud af, at du er involveret i recovery-skolen (positive/negative afsmittende effekter)? "

"Et mere nuanceret billede af psykisk sygdom. Medarbejdere har mulighed for at komme på kurser, hvor de får udvidet deres horisont og viden"

- Fagpr. underviser, kommune

"Større viden om, hvad der bidrager til patienternes recovery, nedbrud af fordomme om 'dem' og 'os' og rum til dialog om forskelligheder"

- Fagpr. underviser, region

"Organisationen får det ud af det, at jeg har stor fokus på, at de andre tilbud, som vi har, kan have en mere recovery-orienteret tilgang. Vi udvikler nye tilbud med afsæt i recovery-værdierne og fremmer husets udvikling i en dynamisk og positiv retning"

- Fagpr. underviser, kommune

"Der leves op til tidens krav om faglig tilgang, oplysning og viden"

- Fagpr. underviser, kommune

Tovholderne for recovery-skolerne i Projekt Ligestillet Støtte) er ved interviews blevet spurgt ind til, hvordan de oplever, at deres organisation (dvs. kommunerne) er blevet påvirket af recovery-skolernes eksistens. Til dette spørgsmål svarede en af tovholderne bl.a.:

"Peer-medarbejdernes daglige gang i huset er med til at styrke både fagprofessionelle og brugere af husets tilbud, ift. at se, at der er håb, når man rammes af psykisk sygdom. I den tid, vi har haft peer-medarbejdere ansat, oplever jeg, at der er blevet større og større efterspørgsel på deres indsats. Flere tænker dem ind – både som en del af dagligdagen i huset, men også rundt omkring, andre steder i organisationen, ift. at komme ud og fortælle om deres virke. Når vi afvikler kurser, oplever vi ofte ikke at vide, hvilken kasket kursisterne har på – det er et tegn på, at vi er kommet langt ift. at skabe åbenhed og mindre 'dem' og 'os'."

Citatet fortæller flere ting. Dels at det, at recovery-skolen og dens medarbejdere har fysisk base i organisationen har betydning for, at peers og recovery-orienteringen kommer til at fylde mere i

dagligdagen. Men tankegangen spredte sig også organisatorisk ved, at organisationen har en anderledes type medarbejdere, der kan sprede en bestemt viden ud i organisationen, og som kan blive en del af organisationen. Citatet fortæller ydermere, at organisationens mentalitet påvirkes ved, at man ikke i lige så stor grad tænker i forskelle mellem brugere og fagprofessionelle.

Ligeledes er projekt Ligestillet Støttes regionale tovholdere blevet spurgt om, hvordan deres organisation er blevet påvirket af recovery-skolerne. Som nævnt er regionens organisation ikke fysisk involveret, men er involveret i form af undervisere og kursUSDeltagere. En tovholder udtaler:

"Min arbejdsplads som et hele er ikke blevet påvirket. Man vil kunne finde rigtig mange medarbejdere, der ikke ved noget om recovery-skolen, men der vil også være en del, der har hørt om skolen. Få har deltaget på kurser, og endnu færre har været med som fagprofessionelle undervisere. Recovery som begreb er stadig ikke noget, der italesættes i det daglige arbejde. Dog oplever jeg, at det kommer mere frem, og jeg ser recovery-skolen som et af elementerne ift. at starte de berømte 'ringe-i-vandet'."

Citatet antyder, at regionen ikke influeres så meget af recovery-skolerne, som tilfældet er med kommunerne. Sammenligner man de to citater, kan det skyldes, at recovery-skolerne ikke eksisterer som en fysisk del af regionens organisation, som det er tilfældet i kommunerne. På den måde er recovery-skolerne ikke en del af regionens organisationshverdag, hvorfor recovery-skolerne har mest betydning for medarbejderne, der er involveret, og mindre for organisationen som et hele. Dog antyder citatet også, at recovery-skolerne med små skridt kan være med til at starte "ringene i vandet", f.eks. ift. en øget organisatorisk recovery-orientering.

3.3.1 Centrale konklusioner vedr. betydningen af recovery-skolerne for underviserne

Overordnet peger resultaterne i samme retning som litteraturen:

- Medarbejdere fra både kommuner og region har været involveret som undervisere og/eller deltagere. De fleste af underviserne har været involveret i en længere periode, og dermed har de taget deres viden og perspektiver fra recovery-skolen med tilbage til organisationen over længere tid.
- Kursister og undervisere oplever øget indblik i recovery og andres perspektiver, som der bygges bro imellem.
- Til en vis udstrækning oplever underviserne recovery-orienteringen sprede sig i deres organisation.
- Der er tegn på forskel mellem kommunernes og regionens organisationer ift. betydningen af recovery-skolerne. Formentlig påvirker recovery-skolerne kommunerne mere (i retning af organisatorisk recovery-orientering), da skolerne er en del af kommunernes daglige virke, og fordi

4. Metodiske overvejelser og datakilder vedr. betydningen af recovery-skolerne

I de foregående afsnit er der fremført en hel række forskellige resultater fra Projekt Ligestillet Støtte vedrørende betydningen af recovery-skolerne. Resultaterne bygger på forskellige datakilder – dels af kvantitativ, dels af kvalitativ art. Disse resultater holdes op mod, hvad den internationale litteratur fortæller om recovery skoler med fokus på om resultaterne peger i samme retning. Når resultaterne gør det, styrker det samlet konklusionerne, der kan drages om betydningen af recovery skolerne i Projekt Ligestillet Støtte.

Resultaterne vedrørende kursUSDeltagerne bygger på de kvantitative kursusevalueringer, som alle kursister efter hvert kursus har udfyldt. Indtil 18/11-2016 har Projekt Ligestillet Støtte selv foretaget kursusevalueringer (N=280), hvorefter Socialstyrelsen har forestået evalueringerne (N=691). Da Socialstyrelsens evalueringsdata har flest respondenter, og det er det nyeste data, er resultaterne vedr. kursUSDeltagerne baseret herpå. Reelt har der dog deltaget langt flere på kurserne, end det fremgår af resultaterne om kursUSDeltagerne. Resultaterne i denne rapport bygger på de indsamlede evalueringer ved skæringsdatoen 05-01-2017.

Resultaterne vedr. underviserne baserer sig på en kvantitativ evalueringsundersøgelse foretaget blandt alle recovery-skolernes undervisere i efteråret 2017. Undersøgelsen er udsendt til de 33 personer, der pr. oktober 2017 var underviser på recovery-skolerne. Da der er langt færre respondenter på undervisersiden, end på deltagersiden, skal resultaterne tolkes mere varsomt.

Resultaterne vedr. organisationerne bygger på forskellige datakilder, herunder data om organisationernes medarbejdere, der som underviser og/eller kursist har været involveret i recovery-skolerne. Ydermere er organisationerne belyst ved kvalitative interviews med ledere, tovholdere og andre nøglepersoner fra organisationerne.

Metodisk skal det bemærkes til datakilderne, at det er respondenternes umiddelbare indtræk og oplevelser på tidspunktet for evalueringen, der afspejles. Dette gælder især for kursUSDeltagerne, der udfylder evalueringerne lige efter kurset. Denne evalueringsform udfordrer, hvad man kan uddrage om betydningen af recovery-skolerne for kursUSDeltagerne, da mange af kurserne kun varer 3 timer, og alle indtrykkene derfor ikke har bundfældet sig ved udfyldelse af evalueringsskemaerne. Underviserne derimod besvarer deres evaluering på et tidspunkt, hvor de i en længere periode har været tilknyttet recovery-skolerne. Det betyder, at data formentlig primært kan belyse den umiddelbare, mere kortsigtede betydning af recovery-skolerne, og i mindre grad de vedvarende virkninger. Evalueringerne indfanger nemlig ikke respondenternes overvejelser og refleksioner over længere tid. Men den internationale litteratur om recovery colleges giver valide fingerpeg om, hvad der formentlig vil ske for aktørerne over længere tid. Når projektets resultater peger i samme retning, styrkes konklusionerne om aktørernes forandringer.

En anden metodisk bemærkning er, at datakilderne afdækker respondenternes oplevelser og opfattelser – og dermed deres oplevede forandringer, eksempelvis af at få større forståelse for kursets temaer. Dermed afdækkes ikke, hvorvidt respondent faktisk får denne større forståelse. Resultaterne fortælles dermed, om aktørerne, når de skuer tilbage, oplever de forandringer, som den internationale litteratur peger på. Afdækning af den egentlige forandringsproces ville have krævet målinger før og efter aktørernes interaktion med recovery-skolerne.

5. Litteraturliste

Anthony, William (1993). *Recovery from mental illness: The guiding vision of the mental health system in the 1990's*, i Psychosocial Rehabilitation Journal, vol. 16. No. 4

Perkins, Rachel, Julie Repper, Miles Rinaldi & Helen Brown (2012). *Implementing recovery through Organisational Change, 1. Recovery Colleges*, Centre for Mental Health. Dansk oversættelse, Center for Dagområdet, SUV, Aarhus Kommune

Julie Repper with Becky Aldridge, Sharon Gilfoyle, Steve Gillard, Rachel Perkins & Jane Rennison (2013). *Peer Support Workers: Theory and Practice*